BOZOK İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER DERGİSİ

Cilt 3 Sayı 1 / Volume 3 Number 1 Haziran 2026 / June 2026 Araştırma Makalesi / Research Article

Orta Asya Devletlerinin Askeri Doktrinlerinde Güvenlik Yaklaşımları: Karşılaştırmalı Bir Analiz

Andaç Karabulut[1]

Özet

Bu çalışma, Orta Asya devletlerinin askeri doktrinlerini karşılaştırmalı bir perspektiften inceleyerek, bölgesel güvenlik politikalarının yapısal temellerini ve ulusal savunma anlayışlarını analiz etmeyi amaçlamaktadır. Araştırma, askeri gücün yalnızca teknolojik ve sayısal kapasiteye değil, aynı zamanda kurumsal bağlılık, ulusal kimlik bilinci ve stratejik yönelimlere dayandığını ortaya koymaktadır. Moğolistan'ın diplomasi merkezli denge politikası, Türkmenistan'ın tarafsızlık ilkesi, Özbekistan'ın ekonomik unsurları güvenlik politikasına entegre eden yaklaşımı, Kırgızistan'ın anayasal düzeni koruma önceliği göstermektedir. Ayrıca, paralı askerlik sistemlerinin uzun vadede savunma zafiyeti yarattığı, ulusal ordu yapılanmalarının ise sürdürülebilir güvenliğin temelini oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır. Genel itibarıyla çalışma, Orta Asya ülkelerinin askeri doktrinlerinin tarihsel deneyim, coğrafi konum ve dış politika öncelikleriyle şekillendiğini; bu doktrinlerin bölgesel istikrar, egemenlik ve çok taraflı diplomasi dengesi çerçevesinde geliştirildiğini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelime: Uluslararası Güvenlik, Orta Asya Askeri Yapısı, Askeri Güç, Ulusal Güvenlik

Security Approaches in the Military Doctrines of Central Asian States: A Comparative Analysis

Abstract

This study aims to analyze the structural foundations of regional security policies and national defense strategies by comparatively examining the military doctrines of Central Asian states. The research reveals that military power depends not only on technological and quantitative capacity but also on institutional commitment, national identity awareness, and strategic orientation. Mongolia's diplomacy-centered balance policy, Turkmenistan's principle of neutrality, Uzbekistan's integration of economic elements into security policy, Kyrgyzstan's emphasis on constitutional order this diversity. Furthermore, it is concluded that mercenary systems create long-term defense vulnerabilities, whereas national army structures form the basis of sustainable security. Overall, the study emphasizes that the military doctrines of Central Asian countries are shaped by historical experience, geographical location, and foreign policy priorities, and that these doctrines are developed within the framework of regional stability, sovereignty, and a balance of multilateral diplomacy.

Keywords: International Security, Central Asian Military Structure, Military Power, National Security

[1] Dr. Öğr. Üyesi Andaç Karabulut, Yozgat Bozok Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, andaç.karabulut@bozok.edu.tr, ORCID:0000-0002-5620-2344

GİRİŞ

"Tanrı kuvvet verdiği için,
Babam kağanın askeri kurt gibi imiş, düşmanı koyun gibi imiş"
(Kültigin Yazıtı Doğu Yüzü)

Askerî güç (sert güç), bir devletin uluslararası sistemde varlığını sürdürebilmesi ve ulusal çıkarlarını muhafaza edebilmesi açısından başat millî güç unsurlarından birini oluşturmaktadır. Ancak bir devletin askerî kapasitesi, yalnızca sahip olduğu silah ve teçhizatın niceliksel büyüklüğüyle açıklanabilecek dar bir çerçeveye indirgenemez. Bu kapasite; mevcut sistemlerin teknolojik gelişmişliği, ordunun kurumsal ve örgütsel yapılanması, personelin eğitim ve profesyonellik düzeyi, doktriner altyapının olgunluğu ve harekât icra kabiliyeti gibi çok sayıda nitel bileşenin etkileşimiyle şekillenmektedir. Bu bağlamda askerî gücün sağlıklı ve isabetli bir biçimde analiz edilebilmesi, nicel veriler ile nitel göstergelerin bütüncül, karşılaştırmalı ve çok boyutlu bir değerlendirmesini zorunlu kılmaktadır. Nitekim çağdaş güvenlik ortamında teknoloji ile insan unsuru, birbirini tamamlayan ve karşılıklı etkileşim içerisinde bulunan iki temel stratejik unsur hâline gelmiştir. Yüksek teknolojili silah sistemlerine sahip olmak tek başına belirleyici bir üstünlük sağlamamakta; bu sistemlerin etkin ve verimli biçimde kullanılabilmesi, gelişmiş komuta-kontrol yapıları, kurumsallaşmış bir askerî organizasyon ve yüksek düzeyde işlevsel bir operasyonel kapasite ile mümkün olabilmektedir. Aksi takdirde, kurumsal etkinlikten ve operasyonel bütünlükten yoksun bir askerî yapı, en modern ve gelişmiş silah sistemlerine sahip olsa dahi, devleti hem askerî hem de siyasal düzlemde kırılgan, savunmasız ve stratejik açıdan dezavantajlı bir konuma sürükleyebilmektedir.

Bu çalışma, Orta Asya devletlerinin askeri harcamalarındaki değişimleri inceleyerek bölgenin güvenlik dinamiklerini anlamayı amaçlamaktadır. 2020–2024 yıllarını kapsayan veriler, Tacikistan, Kırgızistan ve Moğolistan gibi ülkelerde askeri bütçelerin artış eğiliminde olduğunu göstermektedir. Bu durum, bölgenin jeopolitik konumu, Afganistan kaynaklı güvenlik tehditleri, Rusya ve Çin'in nüfuz mücadelesi ile enerji hatlarının korunması gibi etkenlerle yakından ilişkilidir. Dolayısıyla bu çalışma, Orta Asya'da artan askeri harcamaların ulusal güvenlik politikaları ve bölgesel güç dengeleri üzerindeki etkisini analiz etmeyi hedeflemektedir. 21. Yüzyıl'da devletler için askerin bir güç olarak görülmesi ile birlikte artık paralı asker modelinin de devletler için sert güç unsuru olduğu belirtilmektedir (Doğan, 2025: 7).

Askeri güç, aynı zamanda yeni ittifakların kurulması için bir fırsat alanı da yaratmaktadır. Bu duruma örnek olarak, Kırgızistan'ın stratejik konumu gösterilebilir. Kırgızistan toprakları, Amerika Birleşik Devletleri'nin Afganistan'daki operasyonları sırasında önemli bir üs işlevi görmüştür. Nitekim ABD, 11 Eylül saldırılarının ardından Afganistan'a yönelik müdahalesi sırasında, 2011 yılı Ekim ayında Kırgızistan'daki Manas Hava Üssü'nü kendi ve koalisyon güçleri için bir lojistik geçiş noktası olarak kullanmıştır. ABD'nin Kırgızistan'da askeri varlık göstermesine karşılık olarak Rusya da bu ülke topraklarında yeni bir askeri üs kurmuş, buna paralel olarak Çin de Kırgızistan ile askeri iş birliğini güçlendirme yoluna gitmiştir (Özgün ve Uçmaz, 2011: 45-46).

1. Orta Asya Ülkelerinin Askeri Unsurunun Karşılaştırılması ve Analizi

Bir ulusun askeri gücü, sahip olduğu insan kaynağının niteliği ile askeri teçhizatın nicelik ve kalitesine doğrudan bağlıdır. Devletler, ileri düzey askeri teknolojiye sahip olabilir ve siyasi liderler bu teknolojik üstünlüğün stratejik öneminin farkında olabilirler. Ancak, etkin işleyişe sahip olmayan bir ordu sistemi, bu avantajları destekleyemediği sürece, devletin siyasi ve askeri kapasitesi zayıf kalacaktır. Dolayısıyla, ordunun yalnızca sayısal büyüklüğü değil, aynı zamanda personelinin eğitimi, donanımı ve operasyonel kabiliyeti de ulusal güvenlik açısından belirleyici bir unsurdur.

Askeri yapılanma biçimi, modern devletlerin güvenlik politikalarında ayrı bir önem taşımaktadır. Küreselleşme süreciyle birlikte, devletler arasında paralı asker sistemine dayalı güvenlik anlayışı ile zorunlu askerlik temelli düzenli ordu sistemleri arasındaki fark daha belirgin hale gelmiştir. Siyasi düşünür Niccolò Machiavelli, paralı askerliği devletin çıkarlarına zarar veren bir uygulama olarak değerlendirmiş ve bunun güvenlik açısından sürdürülebilir olmadığını savunmuştur. Montesquieu ise *"Roma'nın Yükselişi ve Çöküşü"* adlı eserinde, Roma İmparatorluğu'nun savaş gücünü büyük ölçüde kendi lejyonlarından aldığına, ancak farklı coğrafyalardan devşirilen veya paralı olarak istihdam edilen askerlerin de belirli dönemlerde önemli bir rol oynadığına dikkat çekmiştir. Bununla birlikte, tarihsel ve güncel örnekler, paralı asker sisteminin uzun vadede savunma açısından zafiyet yarattığını göstermektedir. Örneğin, Libya'da Muammer Kaddafi döneminde kullanılan paralı askerlerin sadakat sorunları, ya da Ermenistan'ın Karabağ'daki işgali sırasında terör örgütü unsurlarından mali destek karşılığında faydalanma girişimleri, savunmanın parasal araçlarla sürdürülebilir olmadığını ortaya koymuştur. Bu durum, ulusal savunmanın temelinin maddi değil, kurumsal bağlılık, disiplin ve ulusal kimlik bilinci üzerine inşa edilmesi gerektiğini göstermektedir (BBC, 07.01.2020; Ergan, 29.11.2020).

Devletlerin ordu sistemlerinde nitelik önemli olduğu kadar nicelikte önemlidir. Envanterlerinde yer alan konvansiyonel silah ve buna bağlı teknolojilerin incelenmesi gereklidir. Ancak bu durumu nokta hedef şeklinde analiz edilebilinmesi için entegre istihbarat analizi ile envanterdeki her bir silah ve buna bağlı ekipmanların analizinin yapılması gerekmektedir ki bu durum hem güç hem de kitap çalışmamızın kapsamında yer almamaktadır.

Orta Asya devletlerinin askeri gücü niceliksel olarak belirtilen değerler Tablo.1'de yer almaktadır. Ancak salt niceliksel değerler bir ordunun "güçlü veya güçsüz" olarak değerlendirilmesine imkân vermemekte ve salt olarak belirleyici bir faktör haline gelmemektedir. Örneğin: Suriye'de yer alan MCIA Sovyet T-72 tanklarının sadece öldürücülüğünün yüksek olduğu kabul edilmektedir. Askeri eğitimin taktik seviyede güvenilir olduğu ancak tankların uzun süre depolarda bulunması sebebi ve parçalarının tedarik edilememesi sebebi ile tehdit seviyesinin düşük olduğu belirtilmektedir. Tankların coğrafik olarak dağınık kalması operasyonel düzeyde de tehdit durumunu düşük kılmaktadır (Steele, 1999:5-6)

Tablo 1 Orta Asya Devletlerinin Askeri Harcamaları 2020-2024 (Milyon Dolar)

Ülkeler	2020	2021	2022	2023	2024
Tacikistan	77 Milyon Dolar	89 Milyon Dolar	203 Milyon Dolar	285,10 milyon	246,40 milyon
Moğolistan	102 Milyon Dolar	105 Milyon Dolar	107 Milyon Dolar	111 Milyon Dolar	180 Milyon Dolar
Kırgızistan	131 Milyon Dolar	262 Milyon Dolar	352 Milyon Dolar	483 Milyon Dolar	473 Milyon Dolar
Türkmenistan	-	-	-	-	
Özbekistan	-	-	-	-	

Kaynak: Trading Economics, https://tradingeconomics.com/ Erişim Tarihi: 06.11.2025; Sipri, https://milex.sipri.org/sipri, Erişim Tarihi: 06.11.2025.

Tablo.1.'de Orta Asya devletlerinin askeri harcamaları yer almaktadır. Askeri harcamalarda azalışın sebepleri arasında küresel ekonomik krizden çok fazla etkilenen Orta Asya devletleri bu sebeple askeri harcamalarda kısıtlamaya gitmiştir. 2020–2024 yılları arasında Orta Asya devletlerinin askeri harcamalarındaki değişimi göstermektedir. Verilere göre bölgedeki askeri harcamalar, genel olarak istikrarsız ancak artış eğilimlidir. Tacikistan ve Kırgızistan gibi daha küçük ekonomilerde ise dikkat çekici artışlar görülmektedir. Tacikistan'ın askeri harcaması 2020'de 77 milyon dolardan 2023'te 285 milyon dolara yükselmiştir; bu artış, Afganistan sınırındaki güvenlik tehditleri ve terörle mücadele öncelikleriyle ilişkilendirilebilir. Kırgızistan da benzer biçimde, 2020'deki 131 milyon dolarlık bütçesini 2023'te 483 milyon dolara çıkarmıştır; bu durum hem iç güvenlik hem de bölgesel rekabetin etkisini yansıtır. Moğolistan'ın harcamalarında ise nispeten dengeli bir artış vardır; bu da Çin ve Rusya arasında denge politikası izleyen bir ülke olarak caydırıcılığını koruma çabasına bağlanabilir. Türkmenistan ve Özbekistan verilerinin eksikliği, bu ülkelerdeki veri gizliliği veya savunma harcamalarının şeffaf olmamasıyla ilişkilidir.

Karşılaştırmalı olarak değerlendirildiğinde, üç ülke arasında hem ölçek hem de artış dinamikleri bakımından farklı stratejik eğilimler gözlemlenmektedir. Kırgızistan mutlak harcama düzeyi bakımından açık ara öne çıkarken, Tacikistan oransal büyüme açısından dikkat çekmektedir. Moğolistan ise daha temkinli bir savunma politikası izlemekle birlikte son yılda ivmelenme göstermiştir. Genel olarak 2022 sonrası dönemde bölgesel güvenlik ortamındaki belirsizliklerin askerî bütçelere yansıdığı ve Orta Asya'da düşük yoğunluklu bir silahlanma eğiliminin güçlendiği söylenebilir. Bu veriler bölgesel bir değerlendirme çerçevesinde, Özbekistan'ın savunma harcamasını hem Tacikistan, Moğolistan ve

Kırgızistan'dan belirgin şekilde yüksek tuttuğunu, hem de bölgenin genel harcama ölçeğini yükselttiğini göstermektedir. Türkmenistan'ın savunma bütçesi ise Orta Asya'da orta seviyede yer almakla birlikte Tacikistan ve Kırgızistan'ın harcamalarından oldukça büyük, Moğolistan'ın 2024 tahmininin de üzerinde bir büyüklüğe işaret etmektedir.

Rusya ile Ukrayna arasındaki savaşı öncesi Rusya'nın orta Asya ülkeleri üzerindeki askeri ve diplomatik yaklaşımın sıklaşması, orta Asya devletlerinin askeri politikalarını geliştirme çabasına girmeye itmiştir. Ayrıca Afganistan'da Taliban'ın yönetimi ele geçirmesi ve ABD'nin bölgeden çekilmesi de coğrafya için iki önemli güvenlik sorununu ortaya çıkarmıştır. Bunlardan birincisi Afganistan'da yer alan Taliban yönetimine karşı silahlı örgütlerin özellikle Türkmenistan, Özbekistan ve Tacikistan sınırlarının yakınlarına çekilmesi, ikincisi ise Afganistan'dan orta Asya'ya gerçekleşme potansiyeli yüksek olan düzensiz göçtür.

Özbekistan için bölgedeki garantör ülke konumunda olan Rusya ile ilişkilerini geliştirme gayesindedir. Özbekistan askeri ilişkiler açısından çok yönlülükten yana olmuştur. 2001 yılında Özbekistan, hava sahasını ABD'nin kullanımına izin verdi. Dönemin ABD başkanı Bush ek olarak bin piyadeyi de Özbekistan'a gönderdi. Ancak Özbekistan devlet başkanı Karimov, Özbekistan havas sahasını sadece lojistik amaçla kullanılma şartı koymuştur. Afganistan'a hava ve kara saldırılarının Özbekistan toprakları üzerinden yapılmayacağı şartını da ABD'ye belirtmiştir. Örneğin, "Kalkan" adlı zırhlı araç, Türkiye'nin üretmiş olduğu Ejder Yalçın kopyası olan Tarlo zırhlı araç gibi bir dizi konvansiyonel araçların üretimine de ağırlık vermektedir. Bu durumlara ek olarak 2019 yılında Hindistan ve Özbekistan terörle mücadele kapsamında ilk defa askeri tatbikat düzenlemişlerdi (Pikulina, 1999: 2-10; European Bank, 10.05.2001; Forecastinternational, 2021).

Tacikistan her ne kadar Sovyetlerden ayrılmış olsa da Rusya ile diğer Orta Asya devletlerinde olduğu gibi ilişkilerini devam ettirmiştir. Tacikistan ile Rusya arasında artan ekonomik ve sosyal ilişkiler; askeri ilişkilere de yansımıştır. Rusya için stratejik bir üs görevi gören ve Orta Asya'daki yayılmacı politikası için önemli bir bölge olan Tacikistan'da Rus askeri üsleri açılmıştır. Bu durum Tacikistan için de önemlidir çünkü Özbekistan ile gerçekleşen gergin siyasi durum için Rusya garantör ülke konumuna gelmiştir (Federal Research Division, 2007: 3).

Afganistan'da komutan olan Raşid Dostum'un Tacikistan halkı üzerindeki etkisi Raşid Dostum'u Tacikistan'ı Afganistan'a katma hayalini ortaya çıkarmıştır. Bu doğrultuda Afganistan Kuzeyi ve Tacikistan'ın Afganistan'a yakın olan köylerindeki sivilleri silahlı eğitim verdiği belirtilmektedir. Bu durum Rusya için bir tehdit ve tehlike oluşturmaktadır. Tacik halkının büyük bir kısmının Tacikistan'daki Ruslardan duymuş olduğu rahatsızlık nedeniyle Tacikistan'da çıkan Rus-Tacik halkı arasındaki bölgesel çatışmalarda yaklaşık 60 bin Tacik vatandaşı hayatını kaybetmiştir (Slipchenko, 1997: 5).

Zorunlu askerlik hizmet için Tacikistan ordusuna katılan Tacik vatandaşları, kötü koşullarda ve askerlik esnasında yaşanılan zorbalıktan şikayet etmektedir. Örneğin, Tacikistan'da öğretmenler hukuken askerlikten muaf olmasına rağmen zorla askere götürüldüğü belirtilmektedir. Tacik köylerinde yaşayan gençler askere katılmamaları dahilinde köylerindeki elektriklerin kesileceği açıklamaları uluslararası basında yer almaktadır. Ordunun moralinin kötü olduğunu bu durum bizlere göstermektedir. Aynı

zamanda halkın, orduya desteğinin olmadığı sonucuna varılmaktadır. Tacikistan ordusunun olası bir savaş anında kendi imkân ve kabiliyetleri ile savaşması halinde, Tacikistan karamsar bir tablo çizmektedir (BBC, 2018).

Tacikistan ordusunun kendi milli ve yerli askeri teknolojisi bulunmayacak kadar azdır. Tacik ordusu envanterinde başta Rusya ve Çin olmak üzere askeri ekipman ve teçhizatları vardır. Örneğin Tacikistan Şubat 2020 tarihinde Çin'den VP11 mayına dayanıklı, pusuya karşı korumalı (MRAP), Dongfeng EQ2050F Mengsh taktik araç, Norinco CS / VN3 hafif taktik zırhlı aracı ve China Tiger devriye aracı satın almıştır. Tacikistan Haziran 2020 tarihi ile birlikte Rusya'dan Orlan-10 insansız hava araçları üzerine askeri eğitim almıştır (Fediushko, 2020; Army-technology, 2021).

Tacikistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Kırgızistan'ın ise ekonomik ve teknolojik alt yapılarına bağlı kalaraktan askeri imkân ve kabiliyetlerini belirlemektedirler. Ancak Türkmenistan askeri alanda Türkiye'den destek almaktadır. Örneğin Türkiye askeri ihracatta ilk olarak Türkmenistan'a gerçekleştirmektedir.

Türkmenistan için en önemli tehdit unsuru radikal dinci silahlı gruplar ve muhalif örgütlerdir. Ek olarak bölgede artan suç örgütleri de 2008 yılı sonrasında Türkmenistan için önemli tehdit unsuru oluşturmaya başladı. Türkmenistan'ın tehdit unsuru genişledikçe modern konvansiyonel silahlara ihtiyaç duyan Türkmenistan, bu ihtiyacını büyük bölümünü Türkiye'den ve Rusya'dan karşılamaktadır. Ancak ordu' da Tacikistan silahlı kuvvetlerine benzer kurumsallaşmamış yapı bulunmaktadır. Özellikle ordu içerisinde yer alan yolsuzluk ve uyuşturucuya bulaşmış pek çok personelin olduğu belirtilmektedir. Bu durumlar Türkmenistan ordusu karamsar bir tablo gösterse de Türkmenistan hükümeti orduyu çağın gerekliliğine uygun hale getirmek için gayretleri bulunmaktadır. 2012 yılında Türkmenistan, ordusuna 210 milyon dolar, istihbarat kaynakları içinde 70 milyon dolar bütçe ayırmıştır. Bölgedeki diğer ülkeler ile askeri tatbikatlara sıcak bakmayan Türkmenistan ordusunun, askeri eğitim konusunda standartların altında olduğu belirtilmektedir (Gorenburg, 2014: 12-14). Türkmenistan yıllık olarak savunma bütçesi 1 milyar dolardır (Goble, 2025).

Kırgızistan Silahlı Kuvvetleri 1994 yılında NATO'ya katılmıştır. ABD ile birlikte Kırgız ordusu pek çok tatbikat gerçekleştirmiştir. Çok yönlü bir siyaset izleyen Kırgızistan, Şanghay İşbirliği Örgütü'ne üye olması ile Asya coğrafyasıyla ilişkilerini geliştirirken; NATO'ya da üye olmak istemektedir. Ancak Kırgızistan coğrafyasında yer alan Rus askeri üssü olan Kant Askeri Üssü sebebi ile bu durum imkansızdır. Kant Rus Askeri üssü, Kırgızistan'daki etnik çatışmalarında sebebi olduğu belirtilmektedir. Ayrıca askeri üs için Rusya'nın yıllık ödemekle mükellef olduğu kirayı da Kırgızistan'a ödemediği belirtilmektedir. Kırgızistan bağımsızlığı sonrasında yabancı devletlerin istilasını önlemek adına sınır güvenliği için 1992-99 yılları arasında Bağımsız Devletler Topluluğu Antlaşmasını imzalamıştır (Nichol, 2013: 10).

Moğolistan, askeri politikalar açısından çok yönlü diplomasi taraftarı olmuştur. Bu doğrultuda Moğolistan Silahlı Kuvvetleri yerine diplomasi önemli uluslararası uyuşmazlık halinde araç haline gelmiştir. Moğolistan hiçbir silahlı kuvvet topluluğuna üye olmaya sıcak bakmamaktadır ayrıca hiçbir silahlı gücüde sınırları içerisinde bulundurmayı istememektedir. Bu açıklamalar Moğolistan'ı kısmi kapalı bir ülke haline getirse de ordunun tecrübe kazanmasını da göz ardı etmemektedir. Örneğin, BM barışa destek programlarına katılmıştır (Kanad, 2019: 2-13).

Ulanbator hükümeti orduyu modernizasyonu için askeri diplomasiye önem vermektedir. Moğolistan devleti askeri diplomasi açısından ABD, Japonya, Almanya ve 30 ülkeyle ilişkilerini geliştirmekte; Rusya, Çin, Türkiye, Ukrayna ve Beyaz Rusya ile teknoloji antlaşması vardır. Bu duruma ek olarak, 2001'den beri Moğol ordusu, Amerikan koalisyonunda yer alarak Irak ve Afganistan'daki sözde terörle mücadele çabalarında bulunuyor. Ek olarak Moğol ordusu, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki BM Barışı Koruma Operasyonlarında yer alıyor. Mayıs 2017'de Güney Sudan'da konuşlanmış 850'den fazla Moğol barış gücü askerine BM Madalyası verildi (Lkhaajav, 27.12.2017).

Diğer Orta Asya devletlerine nazaran Moğol ordusu daha kurumsal bir yapı içerisinde uluslararası arenada varlığını göstermektedir. Moğol istihbaratı ve ordusunun kurumsal kimliği ülke güvenliğine daha fazla olumlu etki sağlamaktadır. Bu durum aynı zamanda uluslararası diplomasi alanında uluslararası prestijine de olumlu katkı sağlamaktadır. Çünkü bir ordunun uluslararası alandaki katılımı, tecrübesi, ekipmanı ve teknolojisi ülke prestijine de katkı sağlamaktadır.

ABD'nin "Yeşil Kuşak Projesi" için Orta Asya önemli bir üs konumundadır. Amerika'nın Orta Asya'daki varlığı Çin ve Rusya için bir tehdit oluşturmaktadır. Özbekistan ve Kırgızistan'da ABD'den rahatsız olmasına karşı Donald Rumsheld ülkeler arasındaki ilişkiyi arttırmak için 2005 yılında Orta Asya ülkelerini ziyaret etmiştir. Ancak ABD'nin Orta Asya'daki bu ilgisine karşı Şanghay Örgütü rahatsız olmaktadır ve ABD'nin Orta Asya'daki askeri üslerden çıkması talep edilmektedir. Ancak ABD Orta Asya'daki askeri üslerinin, Özbekistan ve Kırgızistan ile gerçekleştirdikleri ikili antlaşmaların bir parçası olduğunu ileri sürmektedir. ABD'nin bölgede kalma gerekçeleri arasında Afganistan konusu da yer almaktadır. Bu duruma karşı daha öncede belirtmiş olduğumuz Kırgızistan'daki iç ayaklanmalarda ABD'nin etkisinin olduğu, Rusya tarafından belirtilmektedir (Beehner, 26.07.2005).

Hans Morgenthau, 1960 ve 1968 yılları arasında Çin'in dünyanın en güçlü devletlerinden bir tanesi olacağını belirtmiştir. Bu duruma ek olarak her devletin güç mücadelesine girdiğini açıklamıştır. Ancak devletler güç mücadelesine gireceği zaman, mücadele de olunan devletin "milli güç unsurları" göz ardı edilmemesi gerektiğini belirtmiştir. Bu teorik yaklaşım sonucunda da Çin'in, Asya coğrafyası üzerinde hâkimiyetini arttıracağını açıklamıştır (Morgenthau, 1947: 9-11; Sempa, 25.05.2018).

Orta Asya devletlerinin askeri yapılarını etkileyen diğer bir faktör ise ülkelerin askeri doktrinleridir. Örneğin Tacikistan'ın 2005-2006 yıllarında kabul ettiği askeri doktrini Tacik-Afganlar arasındaki ilişki, çatışma ve güvenlik konuları üzerine yoğunlaşmıştır. Tacikistan'daki iç savaşı sonrasında ordu dağınık bir hal almıştır. Tacikistan ordusu içerisinde en büyük problem liyakat esasının bitmiş olmasıdır (Cole ve Fluri, 2007: 8).

Tacikistan devleti 2005 yılında 475 sayılı Tacikistan Cumhuriyeti Askeri Doktrini kararını yürürlüğe koymuştur. 475 sayılı Tacikistan Cumhuriyeti Askeri Doktrini ile birlikte Tacikistan ordusunun modernize edileceği belirtilmektedir. Ayrıca Tacikistan ordusunun bilimsel çalışmalar ile destekleneceği ve askeri bilime de ağırlık verileceği açıklanmaktadır. Doktrinde net bir şekilde her türlü terör, terörizm, siyasi aşırılık ve ayrılıkçılık, uyuşturucu kaçakçılığı faaliyetleri bir tehdit ve mücadele sebebi olarak belirtilmiştir. Tacikistan devleti, Moğolistan devletinin aksine aşağıda yer alan başlıca sebeplerin oluşması halinde askeri güç kullanmaktan çekinmeyeceğini belirtmektedir:

1- Kendisine veya müttefiklerine yönelik saldırılar dışında başka bir devlete karşı askeri güç kullanmaz,
2- Terör ve terörizmle mücadele, ayrılıkçı ve aşırıcı örgütlere karşı silahlı mücadele (Tacikistan Cumhuriyeti Meclisi, 03.10.2005).

Tacikistan devleti, nükleer silahların geliştirilmesi, bulundurulması, denenmesi ve yayılmasına kesin olarak karşı olduğunu açıkça ifade etmektedir. Aynı şekilde biyolojik ve kimyasal silahların üretimi, depolanması, kullanımı ve ticareti de ülke tarafından reddedilmektedir. Tacikistan yönetimi, bu tür silahların ticaretini yapan kişi, grup veya devletlere karşı uluslararası hukuka uygun önlemler alacağını belirtmekte ve ülkesinin bu faaliyetlerde transit geçiş güzergahı olarak kullanılmasına da izin vermeyeceğini vurgulamaktadır.

Moğolistan devleti 1996 yılında askeri doktrinini yayınlarken, güncel askeri politikaları 1996 yılındaki askeri doktrin üzerine inşa edilerek gerçekleşmektedir. Moğolistan 1996 yılı askeri doktrinin de Soğuk Savaş'ın bitmesiyle birlikte diplomasi, devletlerarası iş birliğinin önemi vurgulanmaktadır. Ancak hala bölgesel çatışmaların var olması Moğolistan ve uluslararası sistem için bir tehdit olduğu da doktrinde belirtilmektedir. Moğolistan devleti açık ve net bir tehdit ile karşı karşıya kalmadığı sürece askeri ittifaklarda olmayacağını belirtmektedir. Asya-Pasifik'te güvenlik ve buna bağlı olarak istikrarın sağlanması gerektiğini belirtmektedir. Moğolistan'ın coğrafik konumu göze alındığında iki nükleer güç olan Çin ve Rusya ile sınır komşusu olması, Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti gibi nükleer silahlanmaya önem veren ülkeye yakın olması; Çin-Japonya, Güney Kore-Kuzey Kore, Pakistan-Hindistan ve Çin gibi ülkelerin birbirleri ile güç mücadelesine girmesi ve bu ülkelerin çoğunun nükleer güç olması Moğolistan için bir güvenlik sorunu oluşturmaktadır (Schwarz, 1996: 63-68).

Türkmenistan'ın 2008 yılındaki askeri doktrininde kendi iç siyasi yapılarını güçlendirmek adına uluslararası alanda tarafsız bir askeri politika belirlediklerini açıklamıştır. Askeri politikaların geliştirilmesi, ekonomik ve siyasi reformlar ile sağlanacağı yine doktrin kapsamında yer almaktadır. 2008 yılındaki askeri doktrin ile birlikte askerlik zorunlu hizmet 18 Ay'dan 12 aya düşürülmüştür. Ayrıca Türkmenistan sınır birliklerinin geliştirilmesi gerektiği belirtilmektedir. Bu durumun en büyük sebebi arasındaki Afganistan'da artan Taliban ve pek çok terör örgütünün varlığıdır. Aynı zamanda "Türkmenistan Terörle Mücadele Hakkında Kararname" hayata geçirilmiştir. Hayata geçirilen bu karar önemlidir çünkü profesyonel devlet anlayışı gereği terör Türkmenistan tarafından da tanımlanmış oldu (Marat, 2008: 2).

Özbekistan yılda yaklaşık 2 bin 400 ton uranyum üretirken bu miktar diğer uranyum üreten devletlere nazaran ortalamanın üstünde yer almaktadır. Özbekistan için ekonomik bir araç olan uranyuma karşı Özbekistan, nükleer silahsızlanmaya karşı tarafını askeri doktrininde belirtmiştir. Rusya ile Özbekistan arasında 1992 yılında imzalanan Dostluk Antlaşması gereğince; Özbekistan doktrininde ve antlaşma gereğince terörizm ve İslami örgütler ile mücadele edeceğini belirtmiştir. 2005 yılında Rusya ile Özbekistan arasında askeri güvenlik ve iş birliği antlaşması gereğince de ortak tehdit belirleme antlaşması imzalanmıştır (Marat, 2008: 3).

Özbekistan İslam Hareketi'nin doğum yeri olan Özbek topraklarından, Afganistan, Pakistan ve Suriye'deki pek çok yasa dışı örgüte katılım gerçekleşmektedir. Bu yasa dışı

hareketlilik dünya için tehlike teşkil ettiği gibi Özbekistan için de tehdit oluşturmaktadır. 22 Aralık 2018 tarihinde Özbekistan yetkilileri ordunun hızla modernize edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. 2018 yılındaki bu açıklama Özbekistan'ın yeni askeri doktrinini oluşturmuştur. Özbekistan devletinin yapmış olduğu yeni doktrinde dikkat çekici diğer bir yaklaşım ise ordunun gıda teminidir. Kaliteli gıda, hızlı ve güvenilir gıda lojistiğine önem vereceklerini belirtmişlerdir. Bu durum daha öncesinde belirttiğimiz üzere ordunun savaşı devam ettirebilmesi için önemli bir faktörüdür (Caravanserai, 01.11.2018).

Kırgızistan Cumhuriyeti 15 Temmuz 2013 tarihinde "Kırgızistan Askeri Doktrini"ni kabul etmiştir. 20 Kasım 2017 tarihinde Kırgızistan askeri doktrini güncellenmiştir. Kırgız askeri doktrininde uluslararası hukukun temel prensiplerine bağlı olma vurgulanırken, anayasal düzenin korunmasının silahlı kuvvetlerin modernize edilerek sağlanacağı belirtilmiştir. Kırgızistan devleti tehdit unsuru olarak devlet veya devletler grubu, terör örgütleri, iç savaş olarak kategorize etmiştir. Ek olarak devlete muhalif olan grupların olası silahlı eyleme başvurmaları halinde Kırgızistan devletinin askeri güce başvuracağı belirtilmiştir. Ayrıca yukarıda söz edilen durumlar halinde askeri güce başvurulması halinde ekonomik gücünde arttırılması gerektiği açıklanmıştır. Yukarıda söz edilen tehdit unsurları haricinde Kırgızistan devletinin tehdit unsurları şu şekilde net bir açıklama ile ifade edilmiştir:

"- Uluslararası terörizmin yayılması;
- Kırgız Cumhuriyeti ve müttefiklerinin içişlerine müdahale;
- Bazı uluslararası antlaşmalar, Birleşmiş Milletler Şartı ve diğer uluslararası hukuk normlarının ihlali;
- Etnik ve (veya) dinler arası gerilim merkezinin ortaya çıkması;
- Devlet sınırının eksik sınırlandırılması ve sınırlandırılması;
- Kırgız Cumhuriyeti topraklarında yer alan grupların ekonomik ve sosyal sorunlara yönelik yıkıcı güçlerin eylemleri;
- Çözülmemiş su ve enerji sorunları ve bunların ülkedeki iç siyasi durumu istikrarsızlaştırmak için yıkıcı güçler tarafından kullanılması olasılığı;
-Kitle imha silahlarının yaygınlaşması ve bunların uluslararası terör örgütleri tarafından kullanılma olasılığı.
Ana iç askeri tehditler:
- Kırgız Cumhuriyeti'nin egemenliğini ve toprak bütünlüğünü ihlal etme girişimleri;
- Etnik çatışma;"(Marat, 2010: 1-10 ; Ministy of Justice Of The Kyrgyz Republic, 28.02.2021).

Kırgızistan Cumhuriyeti'nin 15 Temmuz 2013 tarihinde kabul ettiği ve 20 Kasım 2017'de güncellediği askerî doktrin, devletin güvenlik anlayışını hem normatif hem de pratik düzlemde yeniden tanımlama çabasını yansıtmaktadır. Doktrinde uluslararası hukukun temel ilkelerine bağlılık vurgusu yapılması, Kırgızistan'ın güvenlik politikasını meşruiyet temelli bir zemine oturtma iradesini göstermektedir. Bu yönüyle belge, yalnızca askerî bir strateji metni değil, aynı zamanda dış politika ve güvenlik politikası arasında köprü kuran siyasal bir metin niteliği taşımaktadır. Doktrinin dikkat çeken unsurlarından biri, anayasal düzenin korunmasının silahlı kuvvetlerin modernizasyonu ile ilişkilendirilmesidir. Bu yaklaşım, güvenliği salt dış tehditlere karşı savunma olarak değil, iç siyasal istikrarın sürdürülmesiyle bağlantılı

bir unsur olarak ele almaktadır. Dolayısıyla askerî kapasite artışı, yalnızca dış caydırıcılık değil, aynı zamanda rejim güvenliği perspektifiyle de açıklanabilir.

2. Sonuç

Askeri gücün sürdürülebilirliği yalnızca sahip olunan silah sistemlerinin teknolojik düzeyiyle değil, aynı zamanda bu gücü etkin biçimde yönetecek kurumsal yapı ve insan kaynağının niteliğiyle doğrudan ilişkilidir. Nitelikli bir ordu, hem teknik donanımı hem de profesyonel disipliniyle ulusal güvenliğin en temel dayanaklarından biridir. Ancak, bu gücün işlevsel hale gelmesi için ordunun kurumsal bütünlüğünün, moral değerlerinin ve ulusal aidiyet bilincinin korunması zorunludur. Paralı askerlik gibi ekonomik temelli savunma modelleri kısa vadede etkin görünse de, uzun vadede devletin güvenlik yapısında ciddi kırılmalara yol açabilmektedir. Tarihsel örnekler, sadakati mali çıkarlar üzerine kurulu askeri unsurların kriz dönemlerinde güvenilirliğini kaybettiğini göstermektedir. Bu bağlamda, ulusal savunmanın dayandığı temel unsur, halkın devlete olan bağlılığı ve ordunun milli kimlik bilinciyle hareket etme kapasitesidir. Dolayısıyla, devletlerin güvenlik politikalarında kalıcı başarı elde edebilmesi, ordunun teknik ve niceliksel gücünü ulusal bilinç, disiplin ve profesyonellik ile bütünleştirebilmesine bağlıdır. Bu çerçevede, modern dünyada güvenlik anlayışı, yalnızca askeri güç değil, aynı zamanda bu gücün temsil ettiği kurumsal ve toplumsal değerlerle tanımlanmalıdır.

Orta Asya devletlerinin askeri harcamaları ve güvenlik politikaları, bölgesel dinamikler, ekonomik koşullar ve küresel gelişmelerle yakından ilişkilidir. 2020–2024 dönemine bakıldığında, bölge ülkelerinin savunma bütçelerinde genel olarak artış eğilimi görülmekle birlikte, ekonomik krizler, enerji fiyatlarındaki dalgalanmalar ve Rusya-Ukrayna Savaşı gibi etkenler bu süreci doğrudan etkilemiştir.

Moğolistan da diplomatik denge politikası çerçevesinde güvenliğini askeri caydırıcılıktan ziyade diplomasi ile sürdürme eğilimindedir. Özbekistan ise daha pragmatik bir tutumla hem Batı hem de Türkiye gibi ülkelerle askeri teknoloji ve eğitim alanında ortaklıklar kurarak çok boyutlu bir strateji geliştirmiştir. Tacikistan'ın Rusya ile derin askeri iş birliği hem güvenlik garantisi hem de bölgesel istikrar arayışının bir sonucudur. Genel olarak bakıldığında, Orta Asya devletleri savunma politikalarını yalnızca askeri güç üzerine değil, aynı zamanda ekonomik kapasite, diplomatik denge ve bölgesel güvenlik ihtiyaçlarına dayalı çok katmanlı bir yapı üzerine inşa etmektedir.

Kırgızistan ise 2017'de güncellenen askeri doktrininde uluslararası hukuka bağlılık, anayasal düzenin korunması ve iç tehditlere karşı caydırıcı önlemler alınması gerektiğini belirtmiştir.. Astana yönetimi, "sıfır düşman" politikası benimsemesine rağmen askeri harcamalarını istikrarlı biçimde artırmış ve güvenliği ulusal politikanın temel ekseni haline getirmiştir. Genel olarak, Orta Asya devletlerinin askeri stratejileri, bölgesel istikrar, egemenlik ve çok taraflı diplomasi dengesi üzerine inşa edilmiştir.

Sonuç olarak, Orta Asya devletlerinin askeri doktrinleri incelendiğinde, her bir ülkenin güvenlik anlayışını coğrafi konumu, ekonomik kapasitesi, tarihi deneyimleri ve dış politika yönelimi doğrultusunda şekillendirdiği görülmektedir. Moğolistan, 1996 Askeri Doktrininden itibaren diplomasi temelli bir güvenlik yaklaşımı benimsemiş, açık bir tehdit bulunmadıkça askeri ittifaklara katılmama politikası izlemiştir. Bu durum, ülkenin iki nükleer güç olan Rusya ve Çin arasında yürüttüğü denge politikasının bir sonucudur.

Türkmenistan ise 2008 doktriniyle tarafsızlık ilkesini ön plana çıkarmış, terörle mücadele ve sınır güvenliğini öncelikli hale getirerek iç istikrarı sağlamayı hedeflemiştir. Özbekistan'ın askeri doktrinleri, uranyum üretimi gibi ekonomik unsurları güvenlik politikasına entegre ederken, nükleer silahsızlanma ve terörle mücadeleye vurgu yapmıştır. Özellikle 2018 doktrini, modernizasyon, gıda lojistiği ve ordunun operasyonel kapasitesinin artırılması yönünde yenilikçi yaklaşımlar içermektedir.

Kaynakça

Beehner, L. (2005, 26 Temmuz). *ASIA: U.S. military bases in Central Asia.* Council on Foreign Relations. https://www.cfr.org/backgrounder/asia-us-military-bases-central-asia

Bisaccio, D. (2021, 14 Ocak). *Uzbekistan displays new military vehicles.* Forecast International. https://dsm.forecastinternational.com/wordpress/2021/01/14/uzbekistan-displays-new-military-vehicles/

Cole, E., ve Fluri, P. (2007). Defence and security sector institution building in the post-Soviet Central Asian states, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces.

Doğan, S. (2025). *Yemen Savaşı ve Suudi Arabistan'ın paralı asker kullanımı.* TYB Akademi, 44,207–227.

Ergan, U. (2020, 29 Kasım). *PKK'dan Ermenistan itirafı: Dağlık Karabağ'da Ermenistan için savaştık.* Hürriyet. https://www.hurriyet.com.tr/dunya/pkkdan-ermenistan-itirafi-daglik-karabagda-ermenistan-icin-savastik-41674802

European Bank for Reconstruction and Development. (2018). *Uzbekistan country strategy 2018–2023*.

Fediushko, D. (2020, 25 Şubat). *Tajikistan parades newly acquired Chinese-made equipment.* Janes. https://www.janes.com/defence-news/news-detail/tajikistan-parades-newly-acquired-chinese-made-equipment

Federal Research Division. (2007). *Country profile: Tajikistan*. Library of Congress.

Goble, P. (t.y.). *Turkmenistan expanding military to support its increased international activity.* Eurasia Daily Monitor, 22(9). https://jamestown.org/program/turkmenistan-expanding-military-to-support-its-increased-international-activity/

Gorenburg, D. (2014). *External support for Central Asian military and security forces* SIPRI.

Kanad, A. M. (2019). *Mongolian defence policy*. Canadian Forces College.

Marat, E. (2008). *Turkmen leader plans to adopt new military doctrine.* Eurasia Daily Monitor, 5(43), 1–8.

Marat, E. (2010). *Kyrgyzstan's fragmented police and armed forces.* The Journal of Power Institutions in Post Soviet Societies, 11, 1–10.

Morgenthau, H. (1947). *Scientific man vs. power politics* (ss. 9–20). Latimer House Limited.

Morgenthau, H. (1970). *Uluslararası politika* (Cilt II; B. Oran & Ü. Oskay, Çev.). Sevinç Matbaası.

Nichol, J. (2013). *Kyrgyzstan: Recent developments and U.S. interests*. Congressional Research Service.

Özgün, T. O., ve Uçmaz, M. (2011). *Orta Asya'da büyük oyun: Kırgızistan.* International Conference on Eurasian Economies 2011, 44–46.

Pikulina, M. (1999). *Uzbekistan in the mirror of military security: A historical preface to current events*. UK Ministry of Defence.

President of the Kyrgyz Republic. (2013, 28 Şubat). *The Military Doctrine of the Kyrgyz Republic was approved.* http://www.president.kg/kg/okujalar/zharlyktar/7234_kirgiz_respublikasinin_askerdik_doktrinasi_bekitildi (Erişim Tarihi: 28.02.2021)

Schwarz, H. G. (1996). *The Mongolian Journal of International Affairs,* 3, 63–72.

Sempa, F. (2018, 25 Mayıs). *Hans Morgenthau and the balance of power in Asia.* The Diplomat. https://thediplomat.com/2015/05/hans-morgenthau-and-the-balance-of-power-in-asia/ (Erişim Tarihi: 20.02.2021)

SIPRI. (t.y.). *Military expenditure database.* https://milex.sipri.org/sipri

Slipchenko, V. I. (1997). Russia's political and military problems in Central Asia. European Security, 6(1), 2–22.

Stoessinger, J. G. (1968, Mart). *Power and elements of national power.* Naval War College Review, 20(8), 11–27.

Tacikistan Cumhuriyeti Meclisi. (2005, 03 Ekim). *Tacikistan Cumhuriyeti Askeri Doktrini'nin onayına ilişkin karar (No. 475).* https://parlament.tj/news/420--arori-ma-lisi-namoyandagoni-ma-lisi-olii-um-urii-to-ikiston-475-dar-borai-tasdi-i-doktrinai-arbii-um-urii-to-ikiston (Erişim Tarihi: 13.03.2021)

WIRED. (2001, 10 Mayıs). *U.S. soldiers sent to Uzbekistan.* https://www.wired.com/2001/10/u-s-soldiers-sent-to-uzbekistan/ (Erişim Tarihi: 10.02.2021)